

čnjacima kao i najširem općinstvu. Osobito je posvetila brigu ključnim temama i značajkim sintezama u skladu s povijesnim razvojem i današnjim znanstvenim dostignućima. Puna je kulturoloških priloga i važnih podataka o ljudima i zbivanjima, Crkvi i društvu, značajnim razdobljima i događajima, razvojnim procesima i ostvarenjima. U tom je nadasve funkcionalna, konkretna i aktualna.

Mnoga su područja i pojmovi stručno prikazani. S različitih gledišta. Brižno selekcionirana građa onogućuje korisnicima da se na sažet leksički način upoznaju s cjelokupnim crkvenim radom i životom, povijesnim i suvremenim. Hvala na pozornosti.

Drago Šimundža

LIBERALIZAM I KATOLICIZAM U HRVATSKOJ

Zbornik radova sa skupa održanog od 2. do 4. lipnja 1998. u Splitu, u Vili Dalmacija. Priredio Hans-Georg Fleck; zaklada Friedrich Naumann Stiftung. Zagreb, 1998., 456 stranica

1. Knjiga je doista zbornik raznovrsnih članaka (predavanja) skupljenih pod zajedničkim naslovom *Liberalizam i katolicizam u Hrvatskoj*. Pisci priloga su poznati hrvatski javni (kulturni i stranački) djelatnici (osim Hansa Georga Flecka): Andrea Feldman, Jure Krišto, Zlatko Matijević, Tereza Ganza Aras, Ivo Banac, Tihomil Radja, Ivan Zvonimir Čičak, Žarko Puhovski, Ivan Grubišić, Anne Marie Grünfelder, Nikola Skledar, Franjo Zenko, Neven Šimac, Krsto Cviić, Ivan Padjen; na kraju su prilozi Ive Škrabala i Vladimira Pavlinića.

Popis suradnika u zborniku svjedoči o ozbiljnosti pristupa obradbi zanimljivoga pitanja suvremenoga hrvatskog života. Pisci su, naime, akademski obrazovani građani (dijelom su srednjoškolsku pripravu stekli u katoličkim odgojnim zavodima).

Spomenuti pisci, sudionici na skupu u Splitu, suradnici u ovom zborniku, pripadaju različitim političkim strankama, no jamačno su svi zauzeti za opće dobro i hrvatsku budućnost. Nekoliko je pisaca u visokim državnim i znanstvenim službama.

Opći podaci, koje sam spomenuo u uvodnom razmišljanju o zborniku, pomažu svima (i meni) u razmatranju o člancima, raspravama »o odnosu katolicizma i liberalizma« (Grozdana Cvitan), poglavito s razloga što »skup u Splitu nije uspio okupiti više sudionika rasprave iz crkvenih krugova«. No, već je u uvodnom predavanju spomenuti Hans Georg Fleck istaknuo: »Mi ne želimo voditi monolog, već dijalog. Kao liberali, ne želimo diskutirati, analizirati i suditi o katolicima s vlastitim istomišljenicima (...) nastojimo voditi razgovor s katolicizmom u svojoj njegovoj punini, jednako tako s onima koji u liberalnom načinu mišljenja znaju pronaći pozitivne aspekte...« (str. 9). Spomenuti govornik istaknuo je želju da skup u Splitu treba pridonijeti »razvitku demokratske političke kulture« (str. 9).

2. Dok sam prelistavao i čitao knjigu-zbornik o liberalizmu i katolicizmu u sumračju drugoga tisućljeća svjedok sam svršetka jednoga svijeta, uljudbe i civilizacije; svjestan sam pri tome da ništa više nije izvan rasprave, o svemu se diskutira (mirmo ili žestoko), a konzervativne stranke (društvene, gospodarske i političke skupine) silno se pak varaju, ako misle da se budućnost, sutrašnjica većih ili manjih zajednica može strpati u negdašnje, dojučerašnje uredbe i omeđiti dotrajalim ogra-

dama. Rečeno je davno da se mlado vino pretače u nove bačve; stari oblici nisu prikladni za mlade snage (tko li se sve trga među mlade?!).

Knjiga-zbornik dopustila mi je razmišljanje o povijesti kulture, koja u svome razvoju nije uvijek bila u skladu s Evanđeljem, ali nikada nije nijekala religiju, nikada je nije isključivala iz svoga obzora, nije vjeru gurala iz svoga krila. Također, ni religija unatoč prosvjedima protiv kulturnih novotarija koje su se činile neusklađenima s crkvenim učenjem, nije zaustavljala napredak uljudbenih djelatnosti. Često se događalo da Crkva umjesto da caru dade što je carevo a sačuva Bogu što je božje (Krištov osobni nauk), često se znala složiti s carem i pristupiti njegovoj službi.

Budući da je knjiga-zbornik rasprava o liberalizmu i katolicizmu nametnula su se pitanja: što je katolicizam a što liberalizam. Bez opterećenja čitatelja širokim i opsežnim tumačenjima potrebno je priopćiti kratke definicije koje se mogu pročitati u priručnicima i rječnicima stranih riječi (primjerice *Rječnik... Bratoljuba Klaića*):

a) *katolicizam*, -zma *grč.* (kathólu – općenito, uopće) rimokatolička crkva, jedna od kršćanskih vjeroispovijesti; na čelu joj je rimski papa; (...) – 1. pripadanje katoličkoj vjeri; 2. svi katolici kao zajednica. (Usp. B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*. Zagreb, 1958., 619 s.v.).

b) *liberalizam*, -zma *lat.* (liber – slobodan) 1. slobodoumnost, slobodno mislaštvo; 2. sistem ekonomskih i političkih nazora, koji izražavaju interese industrijske buržoazije u epohi njene borbe s feudalno-kmetским poretkom u epohi buržuaskih revolucija. Autor *Rječnika* u skladu svojih ideoloških tumačenja (s pomoću skoro već zaboravljenih sintagmi) potkrepljuje ih k tomu i lenjinskim citatom te pod 3. dodaje da liberalizam u *prenes.* smislu znači pomirljivost, popustljivost, polovičnost, bes-

principijelnost. (Usp. B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*; Zagreb, 1958., 749 s.v.).

3. Promišljanja o odnošaju liberalizma prema Katoličkoj crkvi oblikovao je Jure Krišto u predavanju objelodanjenom u zborniku pod naslovom *Liberalizam i Katolička crkva u Europi i u (Banskoj) Hrvatskoj* (str. 27–52). Uz misli o idejnom i društvenom ozračju liberalizma (uz pomoć inozemne literature: V. Gerald A. McCool, M. S. Anderson, H. Elmer Barnes, M. Cranston i dr.) pisac se složio da je »liberalan čovjek koji vjeruje i zauzima se za slobodu (lat. *libertas*). Problem je jedino u tome što ljudi u različitim vremenima misle različito o tome što je sloboda« (str. 31). Pisac također priznaje: »Ustvari, teško je govoriti o liberalizmu kao općoj pojavi. Mnogo je lakše, i primjerenije, govoriti o primjeni i razvoju liberalnih ideja u pojedinim državama i osobito o osvajanju vlasti liberalnih stranaka i njezinu prakticiranju« (*ondje*). Knjiga-zbornik s predavanjima sa skupa u Splitu (1998.) doista je pokušaj da se protumači pojava liberalizma u Hrvatskoj tijekom prošla dva stoljeća, s naglaskom na sučeljavanje s Crkvom i izraziti antiklerikalizam pripadnika liberalnih svjetonazorskih i stranačkih usmjerenja. No, nameće se pitanje nakon čitanja ove knjige: jesu li, koliko su i kako su sudionici odgovorili izazovno-upitnim mislima koje zapljuskuju suvremeno hrvatsko društvo? Nije manjkalo dobre nakane i zauzetosti. Spomenuo sam da su predavači dijelom uključeni u zahuktala stranačka nadmetanja u obnovljenoj hrvatskoj državnoj zajednici. (Učvršćuje li liberale u društvenom i političko-stranačkom životu nesuglasje u postupcima, nesloga u pogledima na budućnost i boljitak narodne državne zajednice?)

Jure Krišto je na kraju svoga razmatranja ponudio prosudbe o »crkvenom su-

čeljenju s liberalizmom i modernitetom« (str. 47) postavljajući pitanje tko je u takvom postupku pobjednik, a tko poraženik te pripominje: »rezultat bi trebalo ocijeniti neriješenim«. U prikazu knjige-zbornika prostor ne dopušta širu i opsežniju raspravu o svemu što je pisac ponudio u svome predavanju.

No, posebnu pozornost privlači članak Zlatka Matijevića: *Organizirani hrvatski katolici i politika – slučaj Hrvatske pučke stranke* (str. 53–74). Jamačno su brojni bili slušatelji (a sada čitatelji) koji su željni znati o svemu što se događalo na hrvatskom narodnom području tijekom XX. stoljeća (prije Prvog svjetskog rata, između dva velika rata i zatim u razdoblju nemirnog mira u drugoj polovici našega stoljeća) pa su se nadali u spomenutom članku Z. Matijevića obogatiti svoje znanje i naći odgovore na niz pitanja zbog kojih su brojni naši suvremenici bili izvrgnuti (možda su i danas) neugodnostima noseći kao postojani žig oznaku »nepodobnosti«. Međutim, u članku-predavanju je sačuvana preglednost događanja tijekom desetak godina (1916.–1928.) na temelju niza novinskih članaka i postupaka negdašnjih katoličkih umjerenih javnih (i političkih) djelatnika: Rudolfa Eckerta, Petra Rogulje, Antuna Mahnića (krčkog biskupa), Stipe Vučetića, Janka Šimraka i dr. Pisca kao da najviše muči pitanje prepletenosti društvenoga života u novoustrojenoj južnoslavenskoj državnoj zajednici i hrvatskih katoličkih djelatnika. Od A. Mahnića i P. Rogulje, njihova sudioništva u Narodnom vijeću te izaslanstva u Beograd do smišljene Roguljine politike u *Hrvatskoj pučkoj stranci* pisac-predavač ističe da su temeljnice katoličkih intelektualaca u ono doba bile: narodno jedinstvo Hrvata, Slovenaca, Srba i Bugara i ćirilo-metodska ideja (ujedinjenje katolika i pravoslavaca na balkanskom području). Rekonstrukcija politizacije Hrvatskoga ka-

toličkog pokreta u Matijevićevo članku je zanimljiva ali i poučna: uključivanjem u politički život Seniorat (članovi pokreta) je u prvim godinama poslije 1918. više štetio nego li koristio narodnom i vjerskom životu. U historiografiji u uporabi je naziv za spomenutu stranku – »popovska«, »klerikalna«. U prekretničkim poratnim vremenima bilo je neozbiljno kršćansko-katolički svjetonazor mijenjati i miješati s ondašnjim suvremenim liberalizmom koji je zapljusnuo veoma silovito hrvatsku svagdašnjicu. Prihvaćanjem južnoslavenskoga (jugoslavenskoga) političkog usmjerenja, pomirljivošću prema liberalnim raspoloženjima i ponašanjem u društvu (u hrvatskoj svagdašnjici), iluzijama da će »Hrvati voditi novu državu, odnosno da će doći do prevage katoličkoga elementa« seniori su unijeli zabunu među puk, neslogu među kler, zavadu među katoličkim intelektualcima. Ćirilo-metodska pak ideja postala je krilaticom koja je doskora bila utkana u brojne pothvate (udruge su uzimale imena sv. Braće, franjevačka redodržava u Sjevernoj Hrvatskoj se nazvala Ćirilo-metodskom, učilišta su stavljana pod zaštitu slavenskih vjerovjesnika i sl.). Sve do enciklike pape Pija XI. *Urbi arcano Dei* činilo se da su nesporazumi o ulozi Crkve u Hrvata, o sudjelovanju intelektualaca i organiziranih vjernika u javnom životu umjesto homogenizacije svih snaga pridonosile disperziji, rasipanju i rasapu zajedništva. Kamo bi se stiglo i što bi se dogodilo u slijedu događaja, u nezdravom ozračju, u neprimjerenom sučeljavanju – teško je znati. Ali za nepripravljenu i nejasnu političku igru Seniorata bila je providencijalna odluka kralja Aleksandra I. Karađorđevića o ukidanju Vidovdanskog ustava. Zlatko Matijević je napisao pregledni članak o Hrvatskoj pučkoj stranci; jamačno je njegov rad (i predavanje) bio

limitiran, ali znatiželjnice će ostaviti bez odgovora na pitanje: što je bilo s ostalim katoličkim organizacijama (jesu li samo seniori bili graditelji političkoga života?), kakav je bio odnošaj između seniora i njihove stranke prema Radićevcima i drugim manjim skupinama, koliki je i kakav bio udio u katoličkom javnom životu članova *Academicae maior* i *minor*, zatim Orlova i drugih? Osim biskupa Mahnića i nadbiskupa Antuna Bauera implementirani su bili u društvena (i politička) gibanja brojni crkveni uglednici (župnici, kanonici, redovnički poglavari), zatim mladi intelektualci Josip Andrić, Petar Grgec, Ljubomir Maraković, Ivan Protulipac i drugi. Uz harnost za ovaj članak ipak mi se čini da je puno toga ostalo nedorečeno, poglavito zbog odbojnosti koja se provlači sve do naših dana o »popovskoj« ili »klerikalnoj« stranci i upletanju Crkve u javni život.

U članku-predavanju Tereza Ganza Aras želi odgovoriti na pitanje *Postoji li u Hrvatskoj tradicija nacionalnog liberalizma?* (str. 75–89). Zanimljiva je igra sa sintagmom *liberalni nacionalizam* u kojoj »treba obrnuti poredak riječi i govoriti o *nacionalnom liberalizmu*« (str. 77). Mišljenje o poretku riječi u sintagmi nije protumačeno u širini i opsegu pojma pojedinih riječi što se pri čitanju čini propustom. No, u hodu kroz noviju hrvatsku povijest od Maksimilijana Vrhovca (1752.–1827.) sve do Vlade Gotovca, T. Ganza Aras je učinila laganom poslijepodnevnom šetnjom u kojoj od obilja zgnusnutih podataka spominje neke za koje misli da su ključni za odgovor na pitanje koje je postavila u naslovu. Jezikoslovci, poglavito stilisti neće se složiti s pojedinim nespretno oblikovanim rečenicama i rečeničnim sklopovima (primjerice: *Nedemokratizam, pa i pravim totalitarnim sustavima* (...), str. 75; *Pojavom nacionalnih pokreta* (...), str. 76 i sl.). Autorica rabi neprikladne izraze: ideološki

sustav *prisutan* (str. 75), za nju se pojave nacionalnih pokreta... *bore* (str. 76). *Jamačno se pojave ne bore* nego ih je T. Ganza Aras u žaru političkog razmišljanja uključila u svoj izričaj. U članku se spominju masonske lože, brojni filozofi i pisci (J. Locke, J. J. Rousseau, Voltaire, Diderot, Lessing, Montesquieu i dr.), jakobinac Martinović i drugi. Zatim, liberalizam donosi ustave, povelje, deklaracije, pravne akte. »Na mjesto *božanskog svjetskog poretka*, koji je već prosvjetiteljstvo označilo zabludom, liberalizam postavlja autonomiju slobodnog čovjeka i slobodnog društva...« (str. 81). Završni dio članka jamačno ne pripada ozbiljnom znanstvenom razmišljanju: ni rečenice o Anti Starčeviću, F. Tuđmanu, A. Đapiću, a ni ditiramb-ulomak o *Vladi Gotovcu* (str. 89) koji možda djeluje kao simpatično poklonstvo iznimnim sposobnostima vođe stranke, ali promidžbeno ne pridonoši mirnom promatranju zaključka u odgovoru na naslovno pitanje (usp. str. 89).

Predavač i pisac Ivo Banac napisao je kraći članak *Katolička crkva i liberalizam u Hrvatskoj* (str. 91–97). Prva rečenica ondje glasi: »Za potrebe mog izlaganja nije nužno ulaziti u detaljniju raščlambu odnosa između vodeće hrvatske kršćanske ustanove i ideologije liberalizma« (str. 91), ali zatim pomalo samouvjereno pisac ističe da je modernost razdoblje ideologija koje su sve sekularne. Međutim, pisac je ostao dužan raščlaniti problem kako elementi ideologije (ne nužno liberalne) ulaze i u Crkvu. To je sigurno slučaj s ideologijom nacionalizma (usp. str. 91). U javnom, društvenom hrvatskom životu Ivo Banac je poznat kao sudionik brojnih rasprava (tribina, skupova i sl.) u kojima ponekad vehementno priopćuje svoje misli, napada te oponira aktualnoj hrvatskoj vlasti. U spomenutom članku I. Banac ističe da se liberalizmu u razdoblju

neposredno prije Prvoga svjetskog rata suprotstavlja kao protusnaga katoličko pravaštvo (pravaštvo bez natruha Starčevićeve ideologije) i novonastala katolička kultura (usp. ondje); pisac zatim polazi dalje pa bilježi da »Katolička crkva više nije normalna pojava hrvatskog društva«. S takvim raspoloženjima i mislima nastavlja pisac svoj članak spominjući »svetojerolimske pamflete« kao dio »patologije vremena«, zatim se obrušava na omiljeni mu cilj ustaštvo, hrvatsku državu 1941.–1945., pa ističe da se dogodio »sekularni upad u Katoličku crkvu, što je vjerojatno najznačajnija ideološka akcija ustaškog pokreta, stoga je nastavio svoj život« (str. 93–94.); služi se pisac postavkama »katoliciziranog ustašizma«; smeta piscu sintagma *Crkva u Hrvata*, posebice pak »hrvatska nacionalna inačica Katoličke crkve 'Stepinčeva crkva'« (str. 95). Njegovo, piševo tumačenje je: »Sama sintagma 'Crkva u Hrvata' predstavlja obnovu starijih ideologema, kao i most prema emigrantskom 'katoliciziranom ustašizmu'« (str. 96). Članak Ive Banca je kratak i nabijen nepobitno osobnim razmišljanjima, apodiktičnim tvrdnjama, ali i nizom neprotumačenih ponuđenih natuknica. Naraštajski pisac nije mogao biti svjedokom onoga što se događalo oko Drugoga svjetskog rata, ali mu je dopušteno u skladu s liberalnim, demokratskim načelima stavljati na papir misli koje će jamačno jednom biti raščlanjene, obrađene i protumačene. Danas svatko prisvaja sebi slobodu prosudbe i presude ljudima, pokretima i ustanovama. Takvo je pravo koristio I. Banac u svome članku objelodanjenom u zborniku.

Tihomil Radja je u članku *Katolicizam i liberalizam u politici Stjepana Radića* (str. 99–105) priznao da u svom kratkom izlaganju nije pozvan mjerodavno suditi o Radićevu katolicizmu i liberalizmu. Poticući raspravu o predvoditelju hrvat-

skog seljaštva Stjepanu Radiću T. Radja je naveo riječi biskupa Đure Kokše na prigodnoj zadušnici 1988. doslovce: »Ali o tome da je Radić bio kršćanin nema i ne može biti sumnje. (...) Danas imamo valjanih uporišta, poticaja i stavova za suvremene poglede i pogotovo za sve nas vjernike da se snađemo, da se orijentiramo u ovom svijetu.« (str. 104).

Ivan Zvonimir Čičak je priložio zborniku svoje teze (tako ih naziva) pod naslovom *Crkva i ideologizacija* (str. 107–116). Čitatelji se možda neće složiti s nizom autorovih misli o zbivanjima, o osobama (A. Stepinac, Ž. Kustić i dr.), ali treba ozbiljno i sabrano razmišljati kako se »naše vlastito pomanjkanje osobne vjere Bogu ili stvarne vjere ne može nadograđivati političkim manifestacijama, religioznim spektaklima...« (str. 113). Treba se, naime, prema Čičkovim riječima, Crkva vratiti »onom dinamizmu koji je imala kroz stoljeća, dok se navlastito ne vrati svojoj izvornosti, dok se mi osobno ne vratimo i obratimo u dnevnoj metanoji...« (str. 115).

O katoličkom moralnom nauku, komunitarizmu i liberalizmu promišljao je i svoje misli priopćio Žarko Puhovski u članku pod naslovom *Vrijednost i procedura* (str. 117–131). Ističući da se teorijski sve društvene pojave mogu interpretirati kao izvedbene teškoće demokratskoga poretka, Puhovski piše da realni i intelektualno ozbiljni etički problemi počinju gdje prestaje mogućnost povjerenja u sustav; zanima ga posebice odnošaj etike i politike, spominje inačice demokratskoga ustroja i dopuša mogućnost razgovarati o »liberalnoj, socijalističkoj, nacionalnoj, kršćanskoj, islamskoj itd. demokraciji« (str. 120). Puhovski doslovce piše: »Ako je kršćanska demokracija (kao demokratski koncept, a ne stranački naziv) jedan od relevantnih pokušaja odgo-

vora na pitanje o moralnim osnovama demokracije, trebat će ponovno promisliti što ona može značiti, kako načelno u povodu aktualnih stajališta spomenute enciklike (*Veritatis splendor*, A.S.), tako i s obzirom na konkretnu hrvatsku situaciju« (str. 121). Puhovski navlastito sebi čita i tumači knjigu Bone Zvonimira *Šagija (Izazov otvorenih vrata)*, posebice razmatra proces demokratizacije u Crkvi i drži da je temeljno Šagijevo stajalište kako je kršćanski shvaćena politika služenje zajednici (str. 123); međutim, Puhovski zamjera Šagiju što nema u svojoj knjizi sadržajne odredbe o zajednici, o načinu njezina nastajanja. Puhovski kritički promišlja o vrijednostima, o liberalizmu i liberalnom nauku, o ograničenju vlasti i drži da su liberalna načela kompletirana u XIX. stoljeću pokazala svoju valjanost te da se od liberalizma neprestance očekuje da pripravi pozornicu za nastup drugih (usp. 128). Svoja razmišljanja o vrijednosti i proceduri Puhovski zaključuje: »liberalni model ostaje i dalje odlikovanim kritičkim modelom...« (str. 131).

U nizu objelodanjenih članaka u knjižničnom zborniku zanimljivi su prilozima *Kršćanstvo i sloboda* iz pera Ivana Grubišića (str. 133–142), zatim *Mogućnosti i sadržaji dijaloga* autorice Anne Marie Grünfelder (str. 143–159) i prilog Nikole Skledara: *Vrijednosti i sloboda (...)* (str. 161–175). Međutim, filozofska razmišljanja su najznačajnija u prilogima Franje Zenka: *Personalizam – mjesto dijaloga između individualizma i komunitarizma* (str. 177–200) i Nevena Šimca: *Personalizam kao angažman i praksa...* (str. 201–219). U uvodnim rečenicama Zenko je mišljenja da se »hrvatsko društvo, pa i hrvatska država ne mogu (još) konsenzusno identificirati ni kao kršćansko-demokratski ni kao socijal-demokratski ni kao liberalno-demokratski« (str. 177). Pisac je veoma iskreno protumačio optužbe liberala (agnostički ili ate-

istički usmjerenih) o »nacionalističkoj« vlasti, o »fashijskim tendencijama« te o suodgovornosti Katoličke crkve za tendencije koje tumače u svagdašnjem životu. Pisac raspravlja o »personalizaciji« kršćanstva, koristi mišljenja i utjecaje istaknutih protagonista personalističkog pokreta Emanuela Mouniera i Jacquesa Maritaina (str. 184–186), uključio je i skupinu američkih katoličkih filozofa oko Sveučilišta Notre Dame. Članak je svojim sadržajem i ozbiljnom interpretacijom literature prinos koji će pomoći iskrenim istražiteljima društvene i filozofske naše zbiljnosti.

Već u prvim rečenicama svoga članka *Personalizam kao angažman i praksa – Kršćanin u svijetu* (str. 201–219) pisac Neven Šimac je pripomenuo da se njegov »skromni prikaz odnosi na personalizam / komunitarizam E. Mouniera i revije *Esprit*, a ne i na druge personalizme, kao npr. Maxa Schelera, Paula Louisa Landsberga i drugih« (str. 201). Svoj članak je razdjelio u manje cjeline: *Osoba i angažman* (str. 201–205), *Personalizam kao praksa: Avantura jedne smotre* (str. 205–207), *Esprit i personalisti od 1932., do 1939.* (str. 207–214). U jednom od manjih cjelina (dijelova) svoga članka pisac utvrđuje da Hrvatsku danas karakterizira demobilizacija duhova, ali razmišlja također i o degradaciji rada: »Mnoge građane, pa i kršćane, u Hrvatskoj danas razdire dvojba između biti i imati. Mnogi i ne vide opasnost da postanu stvar svog imanja, da prestanu biti slobodni od imati. A to imati prečesto ne nastaje od rada. Rad više nije na časti ni na cijeni, on je degradiran na najnižu razinu. »Spretnost i beskrupuloznost danas caruju, pa u javnom mnijenju i medijima nije rijetkost da im se bez stida čak i divi« (str. 215). Šimac u članku promišlja o solidarnosti u odnosu na vanjski svijet, a zatim u zadnjem dijelu

članka (str. 218) piše o angažmanu u odnosu prema Crkvi i pripominje da »Crkva ne smije dopustiti, smatraju personalisti, da se kršćane gurne u geto *poslušnosti i ucjenju-je domoljubljem* a kršćani ne smiju dopustiti da njima zavlada *strah od slobode i odgovornosti*, strah života *ovdje i sada...*« Zato kao poruku piše Šimac dvije zadnje rečenice svoga članka: »Zato treba oteti Evandjelje iz ruku novih birokrata. Valja jasno uprijeti prstom na one koji su jučer bili s Partijom protiv religije, a danas su s »'religijom protiv naroda'« (str. 219).

Svojim ugledom mirna i odmjerena tumača političkih i društvenih zbivanja u Europi i svijetu Krsto Cvičić je u svome članku postavio pitanje jesu li spojivi *Katolički socijalni nauk i slobodno tržište?* (str. 221–234). Rad je zapravo pregledni slijed zbivanja i crkvenoga učenja od pape *Pija IX. do Ivana Pavla II.*, posebice u buli *Qui pluribus* (1846.), i enciklikama *Rerum novarum* (1891.), *Mit brennender Sorge* (1937.), *Divini redemptoris* (1937.); istaknuta je enciklika *Pija XI. poznata Quadragesimo anno* (1931). Cvičić drži da je Drugi vatikanski sabor afirmirao pozitivan odnošaj Crkve prema političkom pluralizmu, dopustio ekumensku suradnju s drugim crkvama te izmijenio povijesno teško oštećen odnošaj prema Židovima; u gospodarskom životu iz toga razdoblja su znakovite enciklike *Pacem in terris* (pape Ivana XXIII., 1963.) i *Populorum progressio* (Pavla VI., 1967.). Uz spomen zbivanja i nesporazuma između Crkve i socijaldemokratskih i drugih gibanja u Latinskoj Americi i drugim dijelovima na svijetu pisac je

u zaključku benevolentno napisao: »Katolička crkva prilagođava se novim, sve složenijim izazovima na gospodarsko-socijalnom planu mnogo lakše i brže nego što je to radila u prošlosti« (str. 293.)

Najopsežniji članak-predavanje je zapravo studija *Katolicizam i nacionalizam u Hrvata 1990-ih* (str. 235–272), koju je napisao Ivan Padjen. Budući da je pisac u *Napomeni* (str. 271s) priopćio da se radi o već objelodanjenom, mjestimice prerađenom dopunjenom radu (usp. *Antisemitizam, holokaust, fašizam*. Zagreb, 1995. u nakladi Židovske općine; *Katolicizam i liberalizam u Hrvatskoj; Fašizam kao reakcija na zapadnu pravnu tradiciju*).

4. Držim potrebnim pohvaliti sadržaj *Rasprave o izlaganjima* (str. 273–445). Pogovor splitskim razgovorima u Splitu izrekao je dužnosnik HSLŠ-a mr. Ivo Škrabalo koji je na kraju izrekao osobno uvjerenje: »Liberalizam ne negira moju vjeru u onostrano, a katolička vjera ne ukida moju slobodu djelovanja za više slobode svima« (str. 449). Opći sažeti pregled predavanja napisao je Vladimir Pavlinić u *Pogovoru* (str. 450–455). U knjizi nema kazala imena niti drugih podataka o autorima i sl.

Dobro je što je skup u Splitu održan. Započet razgovor. Dijalog koji može pomoći razmišljanjima, mirnim i ozbiljnim, o Crkvi i Hrvatskoj. O nama. Razgovor uvijek pomaže pomirbi, blagosti u sučeljavanju. Uvijek. Posebice u radu za opće i osobno dobro.

Ante Sekulić